

Політика

РУСИНСТВО В УКРАЇНІ: СЕПАРАТИЗМ ЧИ ПОЛІТИЧНІ МАНІПУЛЯЦІЇ?

УДК 94(100)=161.2'282.2(477.87) «1990/2016»

АКТУАЛІЗАЦІЯ «РУСИНСЬКОГО ПИТАННЯ» В ЗАКАРПАТТІ ТА ЗА ЙОГО МЕЖАМИ В КОНТЕКСТІ АНЕКСІЇ КРИМУ І ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Віднянський Степан Васильович,
доктор історичних наук, професор

Розглядаються зовнішні та внутрішні чинники виникнення на початку 90-х років ХХ ст. т. зв. русинського питання на Закарпатті, сутнісна характеристика новітнього русинства, його еволюція, конкретні прояви й виклики сьогодення. Наголошується, що «русинське питання» в сучасній Україні актуалізувалося і використовується для досягнення певних політичних цілей як внутрішніми, так і зовнішніми силами, що становить загрозу суверенітету та територіальній цілісності України, особливо в контексті анексії Росією АРК і війни на сході країни.

Ключові слова: русинське питання, Закарпаття, суверенітет.

Vidnyanskiy Stepan

**ACTUALIZATION OF THE “RUTHENIANS’ QUESTION” AT ZAKARPASKAY REGION
AND BEYOND IT IN THE CONTEXT OF ANNEXATION OF THE CRIMEA AND THE WAR
ON THE EAST OF UKRAINE**

There considered inner and outer reasons of origin at the beginning of the 90ies of the XXth century so called Ruthenians’ question at Zakarpatskay region, essential characteristics of new Ruthenians, its evolution, concrete development and challenge of today. There stressed that “Ruthenian’s question” in modern Ukraine became topical and is used for gaining certain political aims by inner and outer forces that threatens the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, especially in the context of annexation of the Crimea and the war on east of Ukraine.

Keywords: Ruthenian’s question, Zakarpattia, sovereignty.

Проблема новітнього русинства в Україні, зокрема на Закарпатті, яка виникла на початку 1990-х років, сьогодні, в контексті анексії Криму і війни на Сході України набуває, на наш погляд, особливого політичного значення.

У статті будуть розглянуті зовнішні та внутрішні чинники виникнення «русинського питання» в Закарпатті, сутнісна характеристика новітнього русинства, його еволюція, конкретні прояви й виклики сьогодення.

Насамперед необхідно розглянути питання, звідки взялися «русини» і ким були їх представники. «Русини», – як стверджує в «Енциклопедії історії України» відомий український історик, академік НАН України Я. Ісаєвич, – назва українців до кінця XVIII ст., а на західноукраїнських землях – і в XIX – на поч. XX ст. Спершу слово «русин» вживалося тільки в однині як похідне від форми множини «русь». Як самоназва слово «русин» виникло в Україні та Білорусі, на відміну від Росії, де самоназвою стала прикметникова форма «русский». У Речі Посполитій у XVI–XVIII ст. поширилася назва «русини» (лат. мовою «рутени»), вона вживалася щодо українців та білорусів разом (для протиставлення їх «Москві», «москвитинам») або тільки щодо українців (для відрізнєння їх від «литвинів» – русинів із Великого князівства Литовського. Із книжним варіантом «русини» співіснувала розмовна форма «руснаки», яка найдовше зберігалася на Закарпатті та Лемківщині. У Габсбурзькій монархії «русини» (нім. мовою – «рутенен») стало офіційною назвою всіх українських підданих цієї держави. Із розвитком української національної свідомості самоназви «русини» на Заході і «малороси» чи «руські» на Сході України були витіснені етнонімом «українці». У Галичині періоду між двома світовими війнами польські власті нав'язували застарілий на той час термін «русини», щоб заперечити український характер корінного населення. Українська інтелігенція Пряшівщини тепер переважно вживає визначення «русини-українці» для підкреслення належності закарпатської гілки до всього українського народу» [1, с. 341].

Отже, мабуть, має рацію провідний науковий співробітник Українського етнологічного центру Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України В. Балусок, який наголошує, що «міфічний «русинський» етнос Закарпаття міг «з'явитися» лише в умовах незнання і широким загалом, і

науковцями та політиками того факту, що «русинами» ще недавно звалися всі українці. Більше того, такі знакові фігури української історії, як Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа й навіть Тарас Шевченко вважали себе «русинами». При цьому, якщо Шевченко вже починав усвідомлювати себе не лише «русином», але також і «українцем», то Сагайдачний, Хмельницький і Мазепа називали себе лише «русинами» [2, с. 130]. Нарешті, етнологічна наука, і не тільки в Україні, визнає русинів Закарпаття субетнічною групою українського народу. Тому виокремлювати «русинів» як окрему націю немає наукових підстав.

Теж саме стосується і «русинської мови» та її численних локально-регіональних особливостей або говірок (бачвансько-русинської, лемківсько-пряшівської, паннонської тощо) з історично обумовленим впливом на неї російської, польської, словацької, угорської та німецької мов, яка все ж є південно-західним діалектом (діалектами) української мови, що визнано Міжнародним стандартом «Коди представлення назв мов» ISO 639-3:2007.

Незважаючи на це, самоназва «русини» дотепер частково збережена в Закарпатті, а також у Словаччині, Сербії, Хорватії, Угорщині і серед емігрантів-закарпатців у США. Наприклад, за останніми даними офіційних переписів населення в країнах Центрально-Східної Європи, русинами записалося близько 62 тис. осіб, а саме: у Словаччині – 33,4 тис., Сербії – 15 тис., Україні – трохи більше 10 тис., Хорватії – 2,3 тис., Угорщині – 1,2 тис. осіб, тоді як русинські діячі стверджують, що русинів у світі нараховується від 1,5 до 2 млн осіб, у тому числі в Закарпатській області України – близько 850 тис.

Варто водночас відзначити, що русинська ідентичність, однак, далека від однорідності. Серед русинів є ті, хто усвідомлює себе регіональною самобутньою частиною (гілкою) етноукраїнського загалу (наприклад, уродженець с. Довге Закарпатської області, довгорічний директор Інституту української мови НАН України, член-кореспондент НАН України Василь Німчук має подвійну ідентичність – вважає себе русином, але й українцем водночас). Невипадково вони об'єдналися в союзи русинів-українців, що діють у Словаччині, Сербії, Хорватії. Інші самоідентифікуються як представники окремої «русинської нації» (народу). Дехто вважає себе «угро-русинами» або

«угро-русами» — частиною угорського народу, окремі більше тяжіють до словаків. Найрадикальніші діячі русинського руху відносять до русинів і тих українців, котрі називають себе лемками, бойками та гуцулами.

Загальновідомо, що «звернення до минулого — одна з найпоширеніших стратегій інтерпретації теперішнього», — як слушно зазначав засновник постколоніальних студій Едвард Саїд (США). Щодо Закарпаття, то справа в тому, що етнічне самоусвідомлення корінних жителів краю значно відставало від таких процесів у Наддніпрянській Україні, Галичині та навіть Буковині. Науковцями, зокрема істориками Закарпаття, переконливо доведено, що, поряд з іншими причинами внутрішнього й зовнішнього характеру, гальмування процесу етнічного самоусвідомлення русинів-українців краю спричинялося, не в останню чергу, політикою держав, до складу яких у різні часи входило Закарпаття. Не вдаючись до історичної ретроспективи, лише зазначимо, що правлячі кола цих країн воліли сприймати жителів краю рутенами, угро-русами, руснаками, русинами, карпато-русами, але не українцями. Відповідна політика, зокрема мовна, мала на меті полегшити асиміляцію автотонного русинського населення Закарпаття шляхом його відокремлення від основного етнічного масиву, який мешкав на схід від Карпат, де на зміну спільному етноніму «русини» поступово утверджувався інший — «українці». Мадярські, чеські, словацькі, румунські, а також радянські правлячі кола намагалися інтегрувати русинську інтелігенцію в етнокультурний і політичний простір їхніх держав і зробити її провідником своєї асиміляційної політики [3–8]. Досить нагадати про політику «мадяризації» — цілеспрямовану державну політику угорського уряду періоду дуалістичної Австро-Угорщини 1867–1918 років щодо «немадярських» (неугорських, насамперед слов'янських) етнічних груп і національних меншин, що становили майже половину населення угорської частини багатонаціональної монархії, серед яких були і близько 500 тис. карпатських русинів-українців.

Щодо виникнення чи відродження «русинської проблеми» в новітній історії України та Закарпаття зокрема, то вона пов'язана з роками горбачовської «перебудови» в СРСР другої половини 1980-х років, коли вектор національної політики радянського комуністичного режиму — політики денационалізації та русифікації — зіткнувся з посиленням спротиву. В Україні, як і в інших ра-

дянських республіках, наростали державно-самостійницькі настрої, посилювалися тенденції до відродження національної самобутності. Водночас, одним із виявів загального етнічного відродження в радянському та пострадянському суспільному просторі стала актуалізація на Закарпатті проблеми русинства, яке спочатку презентувало себе як культурний феномен етнічної ідентичності (усвідомлення представниками населення краю своєї належності до групи, членів котрої об'єднують традиційна самоназва «русини», а також спільні уявлення про культурну, релігійну, мовну, господарську й іншу етнічну самобутність), але дуже скоро в ньому виокремилась політична складова, привнесена ззовні та за кордонні гроші. Ознакою цього привнесення стало, наприклад, утворення поряд із Товариством підкарпатських русинів (ТПР) у Закарпатті (лютий 1990 р.), русинських організацій у низці інших країн Центрально-Східної Європи. Це, зокрема, Русинська Оброда в Меджилаборцях (Чехословаччина, березень 1990 р.), Товаришиння лемків у Легниці (Польща, квітень 1990 р.), Об'єднання приятелів Підкарпатської Русі у Празі (Чехословаччина, жовтень 1990 р.), Руська матка у Воєводині (колишня Югославія, грудень 1990 р.), Русинська організація Угорщини в Будапешті (березень 1991 р.), де тоді ж відбувся і Перший світовий конгрес русинів, що обрав головою канадського професора Павла-Роберта Магочія. Згодом русинські організації були створені в Москві та Санкт-Петербурзі.

Цікаво відзначити, що перші сучасні прояви русинства пов'язані з появою в угорській пресі у 1989 р. публікацій, у яких, крім іншого, звучала й теза, що закарпатці — це насправді добрі старі русини, які тисячу років жили спільно з угорцями, а українцями їх зробив Сталін. Згодом подібні публікації з'явилися у пресі Канади, Словаччини і Росії.

Отже, не останню роль у відродженні окремих, прорусинських настроїв у Закарпатті відіграли зовнішні чинники. Досить згадати, наприклад, активну наукову, педагогічну й публіцистичну діяльність уродженця Закарпаття, московського професора Івана Попа, який у 1992 р. приїхав до Ужгорода і до 1994 р. (коли емігрував до м. Хеба Чехії) очолював Інститут карпатознавства Ужгородського державного університету та пропагував ідеї русинської автономії на основі створення русинської концепції історії краю.

Але, звичайно, були й внутрішні чинники. Збіг на рубежі 80–90-х років ХХ ст. у просторі й часі таких факторів, як загострення соціально-економічних проблем у процесі розпаду СРСР, зміна реального статусу етнічних спільнот в Україні після здобуття нею незалежності, поширення альтернативних поглядів на історію (що подекуди мало спекулятивний характер), реанімація проблеми національних інтересів, у тому числі й питання кордонів, у сусідніх постсоціалістичних країнах і Росії, становлення політичної системи, заснованої на принципах плюралізму і багатопартійності – все це створювало сприятливе підґрунтя для реанімації на Закарпатті ідей не лише русинської окремішності, але й автономістських та навіть сепаратистських устремлінь – вимог відокремлення Закарпаття від України і утворення самостійної держави – «Русинії», або «Підкарпатської Русі». Наприклад, після серпневого путчу 1991 р. у Москві і проголошення незалежності України т. зв. Асоціація нерадикальних демократів (президент В. Фантич) у лютому 1992 р. підготувала проект Закону України «О статусе специальной самоуправляемой территории Подкарпатской Республики как субъекта в составе независимой Украины, о Конституции Подкарпатской Республики» [9] для ухвалення обласною радою, а ТПР звернулося до чехо-словацького уряду із закликом відновити автономію Підкарпатської Русі у складі Чехо-Словаччини. Нарешті, у 2008 р. голова т. зв. «Сойму Підкарпатських русинів», православний отець Дмитрій Сидор, перебуваючи в Мінську, оголосив про незалежність Підкарпатської Русі. Подібні тенденції зайшли так далеко, що у 2008 р. навіть «духовний нянько вшистких русинів світа», голова Світового конгресу русинів Павло-Роберт Магочий і голова Світової академії русинської культури Стивен Чапа вимушені були опублікувати «Відкритий лист-заяву про відмежування від екстремізму в карпаторусинському русі».

Не останню роль у такому розвитку подій відіграла тодішня місцева партноменклатура, яка з метою протидії українським національно-демократичним силам після неодноразових поїздок до Москви зробила своїм гаслом «локальний патріотизм». Зокрема, партійні ЗМІ свідомо роздухували історичні, ментальні тощо відмінності та напругу між Закарпаттям і сусідньою Галичиною, поширювали ідею створення в краї вільної економічної зони на базі підприємств союзного підпорядкування і зарубіжних фірм, навіть було організовано для місцевих керівників серію «русинських семінарів» для вишколу

ідеологів русинського сепаратизму. Нарешті, партноменклатура області не чинила перепон у проведенні 17 лютого 1990 р. установчого зібрання культурно-освітнього Товариства підкарпатських русинів (ТПР), яке вже 19 лютого було зареєстровано (для порівняння, з реєстрацією обласної організації Руху місцева влада зволікала півроку). Саме у друкованому органі Закарпатського обкому КПУ – «Закарпатській правді» 14–16 серпня 1990 р. публікується розлога стаття закарпатського письменника і публіциста Володимира Фединишинця «Я – русин, мій син – русин...», якою була спровокована широка дискусія щодо національної ідентичності закарпатців. До речі, про сприяння обласної влади Закарпаття у реєстрації ТПР відверто пишуть у своїй книжці «Подкарпатская Русь и Украина» найбільш радикально налаштовані активісти русинського руху батько і син Годьмаші, які також наголошують, що «Україна самостійно, без вказівок Москви, не вирішить проблему русинської нації і її автономної республіки» і навіть відтворили історію конфіденційних контактів керівництва ТКР з представниками вищого керівництва КПРС і СРСР [10].

І дійсно, аналіз тогочасної політичної динаміки засвідчує: кремлівська влада, її компартійна вертикаль і спецслужби стояли за лаштунками автономістської, сепаратистської та іредентистської поведінки своїх прибічників практично в усіх республіках. В Україні така поведінка найвиразніше проявилася в Криму та Закарпатті. В обох цих регіонах партійні керівники, а також негативно налаштовані щодо ідеї державного суверенітету України активісти різноманітних громадських утворень мали прямі зв'язки з кремлівською владою й заохочувалися нею. До чого це призвело в кінцевому підсумку в березні 2014 р. у Криму, – до анексії РФ, уже відомо.

Щодо Закарпаття, то вже у Декларації про цілі й завдання Товариства підкарпатських русинів (вересень 1990 р.) містилося звернення до Президента СРСР, Президії і Верховної Ради СРСР з проханням скасувати Указ Президії ВР СРСР від 22 січня 1946 р. про перетворення Закарпатської України в Закарпатську область та прийняти замість нього новий Указ про перетворення Закарпатської України на автономну республіку Підкарпатська Русь. Це збіглося із спробами союзного центру зберегти надійне «вікно у Європу», для чого в Москві розроблялися плани – у разі проголошення незалежності України вивести Закарпаття із підпорядкуван-

ня України і приєднати на правах автономії до складу Росії (відповідне питання було навіть включене до плану роботи Президії ВР СРСР на друге півріччя 1991 р.). До реалізації своїх планів русинські емісари підключили й російських науковців, зокрема, директора Інституту етнографії АН СРСР В. Тішкова, який на відміну від попередніх тверджень російських етнологів про те, що жителі Закарпаття – «єдина, монолітна українська спільнота з діалектним регіональним відгалуженням українства», у вересні 1991 р. уже стверджував, що «русини – це різновид російської етнічної спільноти, крайня на заході гілка росіян» [11].

У Росії, з метою реанімації москвофільства серед закарпатців, розгорнулись так звані «карпатознавчі дослідження», в яких обґрунтовувалось «право русинства на самовизначення». У 1999 р. у Москві виникло Товариство друзів Карпатської Русі імені Ф. Арістова на чолі з донькою відомого російського вченого-славіста і карпатознавця Арістовою, авторкою публікації «Священна Русь, Росія – рідний дім русинів», яке домагається не лише культурологічних цілей (наприклад, воно добилося включення до російської енциклопедії «Вітчизняна історія» статей про видатних карпаторосів). Зокрема, на переконання одного з керівників цього товариства К. Фролова, який водночас був консультантом Відділу України і Криму Інституту країн СНД, очолюваного скандально відомим російським політиком К. Затуліним, «історія Підкарпатської Русі є частиною національної історії російського народу, а сучасне відчайдушне становище закарпатських русинів є частиною трагедії розділеної російської нації» і закликає православну Росію не бути байдужою до проблем Закарпаття.

Проявом російської «турботи» про закарпатців стала і проведена Фондом стратегічної культури в грудні 2008 р. у Ростові-на-Дону міжнародна науково-практична конференція (щоправда, жодного науковця з України на ній не було) на красномовно сформульовану тему – «Геноцид і культурний етноцид русинів Карпатської Русі (кінець XIX – початок XXI ст.)», матеріали якої видані окремою книжкою. А на проведеному Московським державним університетом ім. М.В. Ломоносова спільно з Братиславським університетом Коменського у лютому 2009 р. у Словаччині міжнародному науковому круглому столі «Карпатські русини в слов'янському світі: актуальні проблеми» навіть була прийнята резолюція, в якій зазначалося, що «карпатські

русини є самостійною східнослов'янською національністю поряд з росіянами, українцями і білорусами» і «свідоме ігнорування Україною наявності носіїв особливої від української русинської самосвідомості, що виявляється у невизнанні національності русин, а також створенні перешкод для нормального протікання русинського національного життя, яке досягло свого апогею за президента В. Ющенка, свідчить про явну державну дискримінацію русинської меншини за етнічною ознакою» і «заслугує безумовного засудження з боку європейських структур і усього світового співтовариства» [12, с. 270–271].

Звичайно, незаперечним є також той факт, що наприкінці 1991 р. у питаннях адміністративного статусу Закарпаття та його самоврядування збіглися інтереси суспільних груп: великої частини місцевого правлячого класу (отримання контролю над ресурсами регіону), політичних русинів, активу громадських організацій національних меншин, насамперед угорської, а також досить широкого загалу краян. Зокрема, Товариство угорської культури Закарпаття вже 14 липня 1991 р. прийняло «Декларацію про автономний статус Закарпаття». Подібні настрої сфокусувалися в результатах всеукраїнського та обласного референдуму 1 грудня 1991 р.: 92,6 % закарпатців підтримали Акт проголошення незалежності України, але водночас 78,0 % із них висловилися за надання Закарпаттю «статусу особливої самоврядної адміністративної території як суб'єкта у складі незалежної України», що русинські діячі трактують як схвалення саме повернення Закарпаттю статусу автономної республіки. Під їхнім тиском 6 березня 1992 р. Закарпатська облрада вирішила просити Верховну Раду України ухвалити закон про спеціальну адміністративну територію Закарпаття та визнати національність «русин». А в травні 1993 р. радикальні активісти ТПР навіть сформували т. зв. Тимчасовий уряд Підкарпатської Русі, який для реалізації своїх вимог почав звертатися до міжнародних інституцій і урядів зарубіжних країн, зокрема США, РФ, Угорщини тощо, звинувачуючи уряд України у політиці асиміляції і нищенні русинів і угорців на Закарпатті.

Як відомо, під час Всеукраїнського перепису населення 2001 р., незважаючи на агітаційно-пропагандистську, «культурно-просвітницьку» активність діячів русинського руху, зокрема священників православної церкви Московського патріархату, на Закарпатті, лише 10100 осіб записали себе русинами (менше за 1 % населення

краю). Щоправда, наведений факт зовсім не означає, що всі ці русини заперечують своє українське коріння. З огляду на це, ухваливши 7 березня 2007 р. рішення «Про визнання національності «русин», Закарпатська обласна рада підтримала не з'ясоване остаточно бажання трохи більше 10 тис. громадян і мимоволі нав'язала його переважній кількості населення області.

Політично таке рішення не коректне і не може мати політико-правових наслідків. Адже нації народжуються або відроджуються не за постановами або висновками експертів, а в результаті тривалого процесу самоусвідомлення громадян. Утім, незважаючи на це, під тиском певних політичних і національно-культурних сил і з кон'юнктурних міркувань Верховна Рада 3 липня 2012 р. ухвалила Закон України «Про засади державної мовної політики» з досить сумнівним визначенням регіональних мов або мов меншин (до них віднесено 18 мов, у т.ч. — «русинська»). Цей закон викликав різку критику представників національно-демократичних сил, його неодноразово намагалися відмінити у Верховній Раді України, адже, на думку його опонентів, захисту в Україні нині потребує не російська чи т. зв. русинська, а саме українська мова. Про «загравання» тодішньої влади (часів президентства В. Януковича) з русинськими діями свідчать і вітальні промови її представників — заступника голови Закарпатської обласної державної адміністрації І. Качура і народного депутата України, члена фракції Партії регіонів І. Бушка — на відкритті XII Світового конгресу русинів, руснаків і лемків, що відбувався у липні 2013 р. у м. Свалява Закарпатської області [13].

Слід відзначити, що спалахи активізації діяльності русинських організацій часто збігалися у часі із загальноукраїнськими політичними процесами, як, наприклад, напередодні ухвалення Конституції України в 1996 р., або всеукраїнського перепису населення у 2001 р., або святкування у 2003 р. 200-річчя з дня народження О. Духновича, або після зміни влади внаслідок Помаранчевої революції 2004 р. і під час загальноукраїнської кризи 2007 р., і, нарешті, сьогодні, в контексті складних воєнно-політичних подій, що розгортаються в Україні після Революції гідності та зміни влади.

Наприклад, з початку 2013 р. з приводу запланованого на цей рік перепису населення (який так і не відбувся) ми були свідками десятків відкритих листів-звернень русинських громадських організацій та окремих радикально налаштованих діячів

русинства в Україні і за кордоном до населення Закарпаття та влади про визнання в Україні національності «русин» та особливого статусу «русинської мови», звернень і меморандумів «Про допомогу у припиненні дискримінації Україною національності «русин» до керівництва впливових міжнародних організацій, РФ, держсекретаря США. Ці звернення мають відверто пропагандистський політично-провокаційний характер, що засвідчують безпідставні твердження про «українську окупацію Закарпаття», звинувачення української влади в «геноциді русинів в Україні», завдання незалежною Україною «збитків» русинам в розмірі «понад 20 млрд доларів США», свідому фальсифікацію історії Закарпаття тощо.

І сьогодні, у світлі останніх подій в Україні — анексії Росією Автономної Республіки Крим у березні 2014 р. і дестабілізації нею східних та південних областей України та спонукання до відокремлення від України самопроголошених «ДНР» і «ЛНР» і збройного конфлікту в зоні АТО, спроб визначити Україну як багатонаціональну державу і вимог її федералізації, а, насправді, — її розчленування з перспективою знищення української державності як головної цілі путінської Росії — знову використовується так зване «русинське питання».

Зокрема, на початку листопада 2013 р., напередодні провального для України Вільнюського саміту ЄС — «Східне партнерство», що й стало приводом до Революції гідності та повалення авторитарного антиукраїнського режиму Януковича, у пресі (інтернеті) з'явився проект створення угорської автономії з автономією русинів на території нинішньої Закарпатської області України. Причетними до його розробки вважають лідерів угорської партії «Йоббік» (Габор Вона, Бела Ковач) та голову т. зв. Народної ради русинів Закарпаття Євгена Жупана. Йшлося про проголошення Підкарпатської Русі та Закарпатської угорської автономії — незалежної Закарпатської регіональної Конфедерації, русинського та угорського урядів, русинсько-угорських національних зборів, які обирають двох президентів: одного — від русинів, другого — від угорців (на 4 роки, змінюються через 2) тощо. В основі цього фантазмагоричного проекту було закладено дві ідеї: 1) історично Закарпаття безперечно й законно належить Угорщині і 2) русини — не українці й не мають жодного стосунку до України.

Або ще один приклад. Відразу ж після зухвалої анексії АРК Росією в березні 2014 р. у пре-

сі з'явилося Звернення закарпатських русинів до президента РФ В. Путіна за підписом т. зв. координатора мережевого русинського руху і самопроголошеного «прем'єр-міністра Підкарпатської Русі» Петра Гецька (який уже декілька років перебуває в Москві), в якому йдеться: «Ми, русини, як і всі жителі Закарпаття, маємо всі міжнародні правові підстави звернутися до Вас, пане Президент, для визнання відновленої державності Республіки Підкарпатська Русь, проведення на цей час миротворчої операції і нейтралізації галицького нацизму на Закарпатті. Миротворча роль Росії в світі чітко прояснилася при вирішенні сирійської кризи. Віримо, що миротворча роль Російської Федерації на Україні буде також успішною і в інтересах країни». Згодом цей самий меседж прозвучав у промові П. Гецька в ефірі телеканалу ТВЦ Росія у рамках програми «Русский вопрос», де він, щоправда, додав, «що русини у світлі останніх подій за цілісність України, але без так званих галицьких областей у її складі – Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської».

І, нарешті, один з останніх прикладів. Уже після позачергових парламентських виборів в Україні 26 жовтня 2014 р. у мережі було розповсюджено Звернення до міжнародної спільноти щодо визнання Україною русинської національної меншини за підписом «Председкині Карпаторусинського консорціуму Северной Америки Патріції Крафчік». «Україна, – зазначається у ньому, – перебудовуючись після парламентських виборів восени 2014 року і прагнучи стати повністю демократичною республікою, повинна забезпечити визнання своїх різних народів і підтримувати їх як корінні культури України. Український парламент визнав русинську мову як самостійну мову, з правом використання в освітніх та громадських установах. Ми вітаємо цю ініціативу, запроваджену як закон у 2012 році, і закликаємо Україну зробити наступний крок – визнати русинів національною меншиною. Це було би черговою ознакою відданості України рухові в сторону Європи, в якій русини мають статус окремої національності в Словаччині, Польщі, Угорщині, Румунії, Чехії, Сербії та Хорватії. Русини у всьому світі вірять у збереження територіальної цілісності України і виступають проти будь-яких дій сусідніх країн, спрямованих на її порушення. Настав час, щоб нова центральна влада України визнала русинів національною меншиною і забезпечила підтримку русинської мови, освіти і культури в оновленій демократичній Україні».

Подібні звернення були розповсюджені русинськими періодичними виданнями Словаччини, Сербії та деяких інших країн. А 9 жовтня 2015 р. було розпочато збір підписів під електронною петицією до Президента України П. Порошенка про визнання русинів на державному рівні.

Останнім часом значно активізувалися русинські організації та діячі в сусідніх з Україною державах, зокрема в Словаччині та Угорщині, діяльність яких підтримується урядами цих країн. У Словаччині, наприклад, при Пряшівському університеті було відкрито Інститут русинської мови і культури, який проводить наукові семінари з карпаторусиністики, видає понад 10 різних підручників «русинською» мовою, засновано також Академію і Музей русинської культури, проводяться міжнародні конгреси і літні школи русинської мови. При цьому йдеться не лише про наукові та культурні акції, про що свідчить, наприклад, різка критика русинськими засобами масової інформації виступу депутата словацького парламенту В. Ясаня від правлячої соціал-демократичної партії на святкуванні Дня чехословацької армії в жовтні 2015 р., який згадав про участь «русинів-українців» у Карпато-Дуклінській операції 1944 р. у складі Чехословацького армійського корпусу Л. Свободи. Перенесення в Україні загальноукраїнського перепису населення на 2020 р. теж оцінювалося ними як «антирусинська акція», так само як і спроби скасування Закону України «Про засади державної мовної політики» 2012 р.

В Угорщині, своєю чергою, окремі політики й державні діячі націонал-шовіністичного спрямування, підтримуючи сучасне угро-русинство на Закарпатті, виступають за надання колективних прав, подвійного громадянства та автономії закарпатським угорцям (і не лише), також уряд всебічно підтримує, в тому числі й фінансово, роботу та науково-дослідницьку діяльність викладачів і наукових співробітників Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II у м. Берегово, в багатьох публікаціях яких ідеться про русинський етнос у Закарпатті, толерантне співжиття «угро-русів» з угорцями й тисячолітній розвиток у складі угорської святистепанської корони і насильну українізацію корінного населення краю чужими йому силами ззовні. До речі, в такому ж дусі написана одна з останніх подібних публікацій, на цей раз уже доцента Ужгородського національного університету, декана історичного факультету к.і.н. В. Феніча, про зміст якої свідчить уже сама назва його

відверто українофобської книжки: «Угорська Русь і «Ганнібалова присяга» Михайла Драгоманова: початки інтелектуального завоювання Закарпаття Україною» [14], яка викликала справедливе обурення наукової спільноти й громадськості Закарпаття [15, 16].

Отже, основним і головним «русинським питанням» і сьогодні залишається набуття окремого статусу «русинського народу» на території України. Але, якщо для одних (прибічників етнокультурного русинства) головним завданням є досягнення правового визнання русинської етнічності (точніше – субетнічності), збереження і розвиток русинської народної культури, мови, традицій, звичаїв тощо, то представники політичного напрямку вирішення соціально-економічних і культурних проблем русинів вбачають у зміні державно-адміністративного статусу Закарпаття у складі України або шляхом відродження автономної республіки у складі якоїсь іншої держави, або навіть утворення незалежної держави.

Зрозуміло, що центральна українська влада в Києві критично і з недовірою ставиться до таких вимог русинського руху, особливо коли йдеться про орієнтацію на інші держави й, особливо, Росію, багато державних діячів якої не приховують територіальних претензій до України, тим більше, що сьогодні РФ уже цинічно реалізує на практиці – чи то шляхом ведення гібридної війни, чи то прямим збройним втручанням – свої експансіоністські плани щодо України. Тому не слід недооцінювати перспектив політичного русинства, особливо в контексті невизначеності найближчих перспектив розвитку української державності. Чимало фахівців вважають, що «русинське питання» використовується в Україні, зокрема на Закарпатті, для досягнення певних політичних цілей – як внутрішніми так і зовнішніми силами, і становить загрозу для суверенітету та територіальної цілісності України.

Серед цих цілей ними небезпідставно виділяються такі:

- консолідувати русинські товариства в Україні та за кордоном і заручитися підтримкою міжнародних організацій, Росії, США та інших держав, насамперед сусідніх, з метою створення в центрі Європи русинської держави – «Рутенії» або принаймні автономної республіки (а сьогодні ще і Русинсько-угорської автономної держави);

- закласти ґрунт для русифікації регіону за допомогою православної церкви Московського

патріархату і в результаті використати його як платформу для доведення «руськості», тобто «російськості» закарпатської громади і необхідності возз'єднання з великою Росією;

- розколоти українське суспільство, зокрема, роз'єднати закарпатську громаду автохтонного походження на русинів і українців разом із творенням русинської мови, русинського шкільництва тощо, як це, наприклад, відбулося у Словаччині (якщо у 2001 р. у цій сусідній державі ідентифікували себе русинами 24 тис. осіб, а українцями – 11 тис. осіб, то через 10 років, завдяки активній пропагандистській діяльності прибічників русинства, – уже 33,4 тис. осіб вважали себе русинами, а українцями – лише 7,4 тис.);

- закласти передумови для потенційних конфліктів задля дестабілізації ситуації в регіоні та в Україні в цілому, що створює загрозу суверенітету та територіальній цілісності країни (про штучність Української держави дедалі частіше говорять керівники сусідніх держав, – крім Путіна, Жириновського та інших російських політиків, також В. Клаус, М. Земан, В. Понта, лідери угорської ультраправої партії «Йоббік». І взагалі, аналітики пояснюють це несприйняттям українства як такого);

- переділ сфер впливу між окремими олігархічними кланами та політичними угрупованнями для створення своєї регіональної вотчини на Закарпатті з метою його подальшого пограбування.

Нарешті, важко не погодитися з оцінкою т. зв. «політичного русинства» на Закарпатті вже згаданого нами В. Балущка, який, говорячи про намагання діячів русинського руху сконструювати особливий русинський етнос і навіть націю, саркастично зазначає: «При цьому з якогось дива намагаючись приватизувати народоназву «русини», яка закарпатцям належить не більше, ніж решті українців, вони фактично заявляють монопольні права на те, що є статком усієї України. Адже, якщо навіть Тарасові Шевченку не був чужим ендотонім «русини», то про який окремий русинський етнос можна говорити? Гадаю, справа тут у недостатній поширеності серед українців, і навіть українських інтелектуалів, відповідної етноісторичної та етнімічної інформації. Саме значною мірою брак інформації про те, хто такі русини, а також звідки взялися, де та в які часи побутувала ця народоназва (а походить вона саме з Середньої Наддніпрянщини! – Руської Землі у вузькому розумінні давньоруських часів) дає змогу різного

роду авантюристам від політики конструювати на Закарпатті якийсь, нібито особливий, «русинський етнос» [2, с. 137].

А протистояти проявам політичного русинства можна насамперед активною науковою та культурно-просвітньою діяльністю, а також зміц-

ненням Української держави, її європейською модернізацією та підвищенням її міжнародного авторитету. І чим сильнішою буде Україна, чим активнішою буде її державна етнополітика, тим більше її громадян буде вертатися до свого етнічного коріння, і тим менше його відкидатиме й нівелюватиме.

Список використаних джерел

1. *Енциклопедія історії України* : у 10-ти т. – Т. 9 : Прил. – С. – К.: Наукова думка, 2012. – 944 с.
2. *Балушок В.* З історії української етнічності (як русини стали українцями) // *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи*: зб. наук. праць. – Вип. 4. – Кам'янець-Подільський, 2015.
3. *Вони боролись за Карпатську Україну.* – Ужгород, 2002.
4. *Закарпаття* в етнополітичному вимірі. – К., 2008.
5. *Закарпаття 1919–2009 років*: історія, політика, культура. – Ужгород, 2010.
6. *Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст.*: історичні нариси. – К., 2012.
7. *Електоральні процеси України в регіональному вимірі*: Буковина і Закарпаття: монографія. – Ужгород, 2014.
8. *Черничко С., Фединець Ч.* Наш місцевий Вавилон: Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині ХХ століття (до 1944 року): монографія. – Ужгород, 2014.
9. *Закон Украины «О статусе специальной самоуправляемой территории Подкарпатской Республики как субъекта в составе независимой Украины. О Конституции Подкарпатской Республики».* Проект. – Ужгород: УПИК «Патент», 1992.
10. *Годьмаш П., Годьмаш С.* Подкарпатская Русь и Украина. – Ужгород, 2003. – 390 с.
11. *Скрипник Г.* Русинство – спекуляція з відвертополітичним контекстом [Електронний ресурс] // Українська газета. – 2008. – № 45. – Режим доступу : <http://ukrgazetaplus.net/article.php?id=1507>
12. *Карпатские русины в славянском мире: актуальные проблемы* : матер.междунар.научн.кр. ст. – М. – Братислава: издатель Степаненко, 2009.
13. *Нитка В.* Влада звернула увагу на русинів // *Голос України.* – 2013. – №129 (5629). – 16 липня. – С. 3.
14. *Фенич В.І.* Угорська Русь і «Ганнібалова присяга» Михайла Драгоманова: початки інтелектуального завоювання Закарпаття Україною. – Ужгород, 2015.
15. *Тиводар М.* Одкровення кандидата наук Фенича. – Ужгород, 2016.
16. *Гаврош О.* Українофобія. Війна у глибокому тилу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/a/28031143.html>

References

1. *Entsyklopediia istorii Ukrainy [Encyclopedia of History of Ukraine].* (2012).Vol. 1–10. Kyiv [in Ukrainian].
2. *Balushok, V.* (2015). *Z istorii ukrainskoi etnonimii (yak rusyny staly ukraintsiamy)* [History of Ukrainian etnonimiyi]. *Problemy istorii krain Tsentralnoi ta Shidnoi Yevropy: zbirnyk naukovykh prats – Problems of history of Central and Eastern Europe: scientific research journal*,4. Kamyanets-Podilskiy [in Ukrainian].
3. *Vony borolys za Karpatsku Ukrainu* [They fought for Carpathian Ukraine]. (2002). Uzhgorod [in Ukrainian].
4. *Zakarpattia v etnopolitichnomu vymiri* (2008). Kyiv [in Ukrainian]
5. *Zakarpattia 1919-2009 rokiv: istoriia, polityka, kultura* [Transcarpathia years 1919-2009: history, politics, culture] (2010). Uzhgorod [in Ukrainian].
6. *Natsionalne pytannia v Ukraini XX – pochatku XXI st. : istorychni narisy* [The national question in Ukraine of XX – beginning of XXI century: historical essays]. (2012). Kyiv [in Ukrainian].
7. *Elektoralni protsesy Ukrainy v regionalnomu vymiri*: Bukovyna i Zakarpattia: monohrafia [Electoral processes in Ukraine regional dimension, Bukovina and Zakarpattia: monograph]. (2014). Uzhgorod [in Ukrainian].
8. *Chernychko, S., Fedynets, Ch.* (2014). *Nash mistsevyi Vavilon: istoria movnoi polityky na terytorii suchasnogo Zakarpattia u pershii polovyni XX stolittia (do 1944 roku)* [Our local Babylon: History of Language Policy in the modern Transcarpathia in the first half of the twentieth century (until 1944)].Uzhgorod [in Ukrainian].
9. *Proekt Zakona Ukrainy «O statuse spetsyalnoi samoupravliaemoi teritorii Podkarpatskoi Respubliki v sostave nezavisimoi Ukrainy. O Konstitutsii Podkarpatskoi Respubliki v sostavenezavisimoi Ukrainy»* [Project of Law of Ukraine «On the status of the special self-governing territory of the Carpathian Republic as a subject as part of the independent Ukraine.](1992). Uzhgorod: UPIK «Patent» [in Russian].

10. Holdmash, P., Holdmash S. (2003). Podkarpatskaia Rus i Ukraina [Carpathian Ruthenia and Ukraine]. Uzhgorod [in Russian].
11. Skrypyk, H. (2008). Rusynstvo – speculatsia z vidverto politychnym kontekstom [Rusynism – speculation from outright political context]. *Ukrainska gazeta – Ukrainian newspaper*, 45. Retrieved from <http://ukrgazetaplus.net/article.php?id=1507> [in Ukrainian].
12. Karpatskie rusyny v slavianskom mire: aktualnyie problemi. Materialy mezhdunarodnoho nauchnoho kruhloho stola [Carpathian Ruthenians in the Slavic world: current problems. Materials of the international scientific roundtable]. (2009). Moscow-Bratislava : izdatel Stepanenko [in Russian].
13. Nytko, V. (2013). Vlada zvernula uvahu na rusyniv [Government drew attention to the Rusyn]. *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 129 (5629) [in Ukrainian].
14. Fenyk, V.I. (2015). Uhorska Rus i «Hannibalova prysiaha» Myhaila Drahomanova: pochatky intelektualnogo zavoiuvannia Zakarpattia Ukrainoiu [Hungarian Ruthenia and «Hannibal's Oath» of Myhailo Dragomanov: The start of intellectual conquest of Transcarpathian Ukraine]. Uzhgorod [in Ukrainian].
15. Tyvodar, M. (2016). Odkrovennia kandydata nauk Fenycha [The revelation of candidate of sciences Fenice]. Uzhgorod [in Ukrainian].
16. Havrosh, O. Ukrainofobia. Viina u hlybokomu tylu [Ukrainophobia. The war in the deep of rear]. Retrieved from <http://www.radiosvoboda.org/a/28031143.html> [in Ukrainian].